

ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Arka Plan Raporu

EĞİTİM İZLEME
RAPORU
2016-2017

ÖĞRETİM PROGRAMLARI ARKA PLAN RAPORU

Doç. Dr. Yelkin Diker Coşkun

Bu arka plan raporundaki ifadeler yazarın görüşüdür; ERG'nin kurumsal görüşünü yansıtmayabilir.

Bankalar Caddesi No: 2 Kat: 5 Karaköy 34420
İstanbul

T (212) 292 05 42
F (212) 292 02 95

egitimreformugirisimi.org

Özet Değerlendirme	3
Giriş	6
Öğretim Programları Hazırlanırken Kullanılan Üst Politika Metinleri	6
Müfredat mı Öğretim Programı mı?	7
Program Geliştirme Modeli ve Şeffaflık	7
E-Müfredat Projesi	8
İhtiyaca Dönük Öğretim Programı Nasıl Olmalı?	8
Eğitim Felsefesinin Gerekliliği	10
Çocuğun ve Toplumun Güncel ve Gelecekteki İhtiyaçları	11
Yirmi yıl sonra ne değerli olacak? Temel Beceriler ve Kazanımlar	12
Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi	13
Değerler Eğitimi	15
Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar	15
Öğretim Programlarının Yapısı: Sarmal yaklaşıma devam mı?	17
İçerik	17
Öğrenme Öğretme Süreci ve Öğretim Materyalleri	20
Ölçme ve Değerlendirme	21
Rehberlik	22
Programlarda Sürekli İyileştirme	22
Sonuç	23
Kaynaklar	23

Özet Değerlendirme

- Sınıflar esasında 176 öğretim programı yenilenerek 2017-2018 eğitim öğretim yılında 1, 5 ve 9. sınıf düzeylerinde olmak üzere öğretim kademelerinde uygulanmaya başlandı.
- Görüş alma süreci için oldukça sınırlı bir zaman aralığı verilmesine karşın 184 bini aşan **görüş sayısı, eğitim sistemindeki değişimlere duyarlı bir toplum yapısının varlığını göstermesi bakımından oldukça sevindiricidir.**
- Yeni programlarda “müfredat” kavramı yeniden kullanılmaya başlandı. Belirli öğeler ve bu öğeler arasındaki dinamik ilişkiler ağını ifade ettiği için “öğretim programı” kavramı tercih edilmelidir.
- **Yeni öğretim programlarının hangi modele dayandığı belirsizdir.** Bu nedenle bilimsel açıdan etkililiğinin değerlendirilmesi sorunlu, karmaşık ve ucu açık olabilir.
- **Eğitim düzenlemelerinin kimler tarafından yapıldığı, bu kişilerin yetkinlikleri, her bir dersin öğretim programı için uzmanlık alanları ve kaynakçası kamuoyuna açıklanmalıdır.**
- Öğrencinin iyi olma halini ve çocuğun yüksek yararını gözetmesi, öğrencilerin gelecek planlarına ya da beklentilerine uygunluğunun sağlanması önemlidir.
- Program geliştirme çalışmaları ideolojik ya da siyasi tartışmalardan sıyrılmalıdır. Program geliştirme çalışmalarının siyasi çekişmelerin üstünde olması için ortak bir anlayış geliştirilmeli ve eğitim bilimlerindeki esaslar ve yenilikler çerçevesinde çalışılmalıdır.
- Eğitim-öğretim çalışmalarının temel yapı taşlarından biri olan **eğitim felsefesinin öğretim programlarında açık, anlaşılır ve bilimsel biçimde ifade edilmesi gerekir.**
- **Programların genel amaçları, gelecekte ülkemizin ihtiyaç duyacağı özelliklere ilişkin ifadeler içermiyor. Amaçların, Endüstri 4.0 ve Sürdürülebilirlik hedefleri gözden geçirilerek yapılandırılması, ülkemizin yakın gelecekte karşılaştığı teknolojinin kullanıcısı olmanın ötesinde teknoloji üreten ve sürdürülebilir bir toplumun inşasında yer alacak bireye olan ihtiyacın karşılanabilmesi için gereklidir.**
- Öğretim programlarının geliştirilmesinde Türkiye’nin farklı bölge, okul türü ve sınıf düzeylerine ilişkin öğretmen, öğrenci ve veli ihtiyaçlarının yanı sıra üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve kamuoyunun ihtiyaçları da analitik biçimde değerlendirilmelidir.
- Programlar oluşturulmadan yapılan ihtiyaç analizi çalışmasını şeffaflıkta kamuoyuyla paylaşması niteliği artırıcı bir unsur olacaktır.
- **Yenilenen öğretim programlarında, bir arada yaşama kültürü oluşturma, toplumsal cinsiyet eşitliği, teknoloji ve yeniliklerin yerleştirilmesi, doğa, enerji, üretim ve verimlilik gibi**

temalara ilişkin bireysel ve toplumsal ihtiyaçları ortaya koyacak analizlere yer verilmediği görülüyor.

- Becerilerin derslerle ne şekilde ilişkilendirileceğine ilişkin açıklamalara derslerin öğretim programında yer verilmediği, sadece beceriler listesi ve kısa açıklamalar olarak sıralandıkları görülüyor.
- Yeterliliklerin kazandırılması sürecinin öğretmenler tarafından iyi anlaşılması için örnek uygulamalar ve açıklamalara yer verilmesi önemli olacaktır. Yeterliliklerin nasıl ölçüleceği de önemli ve eksik kalmış bir alandır.
- Kazanımlarda sadeleştirmeye gidilmesi öğretmenler ve aileler tarafından da talep edilen ve öğretmenlik becerilerini ön plana çıkartan olumlu bir durumdur. Öğretmenlerin yeterlikleri ve niteliğinin güçlendirilmesi; onlara gerekli materyaller ve kaynakların sağlanması için çalışmalar yapılmalıdır.
- **Üst düzey düşünme becerilerinin kullanılmasını gerektirecek, bilişsel alanın bilme basamağının üstüne çıkan kazanım ifadeleri sayıca azdır. Özellikle ortaöğretim programları bu açıdan daha da zayıftır.**
- Kapsam, ifade ve eğitimbilimsel açıdan birçok eksiklik ve hata göze çarpıyor.
- **Eğitim düzenlemelerinin kimler tarafından yapıldığı, bu kişilerin yetkinlikleri ve her bir dersin öğretim programı için uzmanlık alanları eski programlarda olduğu gibi kamuoyuna açıklanmalıdır. Ayrıca, öğretim programlarının detaylı bir kaynakçaya sahip olmaması da dikkat çekicidir.**
- Doğru şekilde oluşturulmuş kazanımlar ders kitabına ihtiyaç duymaksızın öğretmenin öğrenme-öğretme ve ölçme değerlendirme sürecini etkili biçimde yapılandırmasını sağlar.
- Kazanımlarla ilgili eksiklikler ve derslere göre değişim gösteren ifade farklılıklar tekrar gözden geçirilmelidir. Bunun için değişik üniversitelerden bir araya gelecek eğitimbilim, konu uzmanları ve araştırmacılardan oluşan program geliştirme grupları etkin biçimde çalışmalıdır.
- Bir önceki öğretim programlarının temel vurgusunun “beceri kazandırmak” olduğu açıklanmıştı. Yeni öğretim programlarının temel vurgusunun ise, “milli ve manevi değerleri kazandırmak” olarak belirtildi.
- **bazı değerlere ilişkin verilen tutum ve davranışların yoruma açık olması öğretmenler tarafından anlaşılmasına ve dolayısıyla eksik öğrenmelere neden olabilir.**
- **Tüm sınıf düzeylerinde kazandırılması amaçlanan değerlerin ne şekilde belirlendiğine ilişkin bir bilgiye ulaşılamadı.**

- **Sarmal yaklaşımın bir gereği olarak tüm derslerde yer alan ara disiplin kazanımları yeni programlarda yer almıyor.**
- Örtük programın kapsamı oldukça geniştir ve ölçme değerlendirme çalışmalarında yeterince ele alınamama olasılığı her zaman yüksektir. **Öğrencilere kazandırılması amaçlanan herhangi bir bilgi, beceri ya da davranışa ilişkin örtük programa atıf yapılması öğrenmenin ölçülmesi ve değerlendirilmesi açısından da sorunlar oluşturabilir.**
- Kazanımların ölçme değerlendirmesine ilişkin öneriler ve detaylı açıklamalar yer almıyor.
- Sadeleştirilen ve rehberlik kazanımları çıkartılan 2017 programlarında bu konuda bir yetersizliğin oluşmaması için öğretmenlere her bir dersin kazanımları ve konuları ile rehberliğin nasıl ilişkilendirileceği etkili hizmetiçi eğitimler ile anlatılmalıdır.
- Programların uygulanacağı bir öğretim yılının sonunda, derslere özgü, bilimsel bir değerlendirme modeline, araştırma desenine ve yeterli örnekleme dayalı bir program değerlendirme çalışmasına gerek vardır.
- **Eğitim paydaşlarının eğitimi bir çekişme ya da taraf olma konusu olarak görmek yerine ortak bir başarı alanı olarak görmesi öncelikli ve önemlidir.**
- Eğitimde iyi uygulamalara sahip ülkelerin benzer özelliği eğitim politikalarının gündelik siyasetin üstünde görülmesidir.
- **Yeni öğretim programlarının kamuoyunda ve bu raporda eleştirilen özelliklerinin süreçte daha iyi getirilmesi tüm toplumun ortak sorumluluğudur.**

Giriş

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2017 yılının Ocak ayında askıya çıkarılan ilk ve orta öğretim kurumlarında kullanılmak üzere taslak olarak hazırlanan öğretim programları 18 Temmuz 2017 tarihinde yayımlandı.¹ İlkokul ve ortaokul düzeyinde 17, lise düzeyinde 24, imam hatip ortaokulu ve imam hatip lisesi düzeyinde 10 olmak üzere toplam 51; sınıflar esasında ise 176 öğretim programı yenilenerek 2017-2018 eğitim öğretim yılında 1, 5 ve 9. sınıf düzeylerinde olmak üzere öğretim kademelerinde uygulanmaya başlandı.²

MEB, daha önceki öğretim programı değişikliklerinde genellikle izlenen yoldan farklı olarak, öğretim programlarının güncellenmesinde daha geniş kitlelerin görüşünü almayı amaçladığını ifade etti ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı internet sayfası üzerinden taslak programlara ilişkin öğrenci ve veliler başta olmak üzere kamuoyunun öneri ve görüşlerini aldı. Ancak, **görüş alma süreci için 20 işgünü gibi³ oldukça sınırlı bir zaman aralığı verildi.** MEB'in açıklamasına göre, mesaj yoluyla programlara ilişkin iletilen görüş ve öneri sayısı 184 bin oldu.⁴ Oldukça çarpıcı olan bu **görüş sayısı, eğitim sistemindeki değişimlere duyarlı bir toplum yapısının varlığını göstermesi bakımından oldukça sevindiricidir.**

Öğretim Programları Hazırlanırken Kullanılan Üst Politika Metinleri

Türkiye'nin 2023 hedefleri ve Hükümet Programı⁵

Milli Eğitim Kalite Çerçevesi⁶

Milli Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı⁷

TÜBİTAK Vizyon 2023 Belgesi⁸

2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı⁹

Değerler Eğitimi Yönergesi

2014-2018 Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi ve Eylem Planı¹⁰

¹ TTKB, 2017.

² A.g.e.

³ A.g.e. ; Taslak öğretim programları 13 Ocak 2017 tarihinde kamuoyu ile paylaşıldı.

⁴ Kaplan, 25 Ocak 2017.

⁵ Başbakanlık, 24 Mayıs 2016.

⁶ MEB SGB, 2014.

⁷ MEB SGB, 2015.

⁸ TÜBİTAK.

⁹ Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, 2015.

¹⁰ MEB HBÖGM, 2014.

Müfredat mı Öğretim Programı mı?

MEB'in resmi açıklamalarında, yenilenen öğretim programları için önceki yıllarda kullanılmasına özen gösterilen **"öğretim programı" yerine**, 1930'lu yılların sonuna kadar yaygın biçimde kullanılmış olan **"müfredat" kavramı yeniden kullanılmaya başlandı**. Program geliştirme alanyazınında birçok farklı tanımı olan eğitim programı, "öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği" olarak tanımlanıyor.¹¹ Toplumda alışlagelmiş bir ifade olarak kullanılan "müfredat" kavramı ise Arapça "müfret" (tekil) sözcüğünden gelen "tekil olguların arka arkaya sıralanmasından oluşan bir listeyi"¹² ifade ediyor. **Bilimsel açıdan eğitim ya da öğretim programı, belirli ögeler ve bu ögeler arasındaki dinamik ilişkiler ağını ifade ettiği için 1950'li yıllardan sonra müfredat kavramı yerini "Eğitim Programı" anlayışına bıraktı**¹³ ve akademik çevrelerde bu kullanımı daha çok tercih edilmektedir.

Program Geliştirme Modeli ve Şeffaflık

Öğretim programı geliştirme süreci, bilimsel bir çalışmaya ve o çalışmanın sonuçlarına dayalı olmak durumundadır. Program geliştirme biliminde sözü edilen bu çalışmalar bir modelin ortaya konması ile başlar. Modele göre eğitim programı geliştirilmeden önce aşağıdaki aşamaların oluşturulması gerekir;

- yapılacakların bilinmesi,
- ögelerin belirlenmesi ve yapılandırılması,
- ögelerin ilişkileri,
- programın etkililiğinin değerlendirilmesi.

Bu açıdan incelendiğinde **yeni öğretim programlarının hangi modele dayandığı belirsizdir**. Önceki yıllarda alanyazında yer alan "MEB Program Geliştirme Modeli"nin¹⁴ mi yoksa başka bir modelin mi temel alındığına ilişkin açık bir bilgilendirmeye ihtiyaç bulunuyor. **Bir model olmadan geliştirilen programların bilimsel açıdan etkililiğinin değerlendirilmesi sorunlu, karmaşık ve ucu açık olabilir**. Öğretim programlarını daha etkili hale getirmeyi amaçlayan Müfredat, E-müfredat, EBA gibi çalışmaların verimli olabilmesi için bir program geliştirme modeline dayalı olması zorunludur.

¹¹ Demirel, 1992.

¹² Sözer, 2000.

¹³ Demirel, 1992.

¹⁴ MEB, 2004.

E-Müfredat Projesi

Milli Eğitim Bakanlığı 2014 yılında bir proje olarak başlattığı e-müfredat çalışmalarının öğretim programlarının niteliğini artırmada önemli bir aşama olarak görmektedir. E-müfredat, öğretim programlarının ve yapılarının, ilişkisel veri tabanı modeline çevrilmiş ve etkileşimli hale getirilmiş bir yazılım geliştirme projesidir. Öğretim programlarının, yıllık planların ve diğer eğitim öğretim materyallerinin kullanılmasında, ders kitabı incelemelerinde eşgüdüm sağlamayı amaçlayan e-müfredat çalışması ders adı, kazanım ve içeriklerinin yer aldığı bir veritabanıdır. Bu veritabanında öğretmenlerin yıllık ve günlük ders planlarını otomatik olarak sistemden çıkarmalarını sağlayan bir veri yapısı olması amaçlanan e-müfredat çalışmalarına ilişkin öğretmenlere yeterli eğitim verilmesi ve etkili biçimde kullanmalarını sağlamak hedefleniyor.

1994'ten itibaren hazırlanan bütün öğretim programlarında programları hazırlayan ya da hazırlanmasına katkı sunan eğitim bilimci akademisyenler, bilim uzmanları, konu alanı uzmanları, sınıf öğretmenleri, alan öğretmenleri, dil uzmanları, bakanlık yetkilileri, vb. kişiler açık bir şekilde belirtiliyordu. Bu durum son derece şeffaf ve hesap verilebilirlik anlayışının oluşmasını sağlayan gerekli bir uygulamaydı. Milyonlarca öğrencinin ve ailelerinin geleceğini etkileyen düzenlemeleri hangi uzmanların, öğretmenlerin yaptığının bilinmemesi sakıncalı bir durumdur. Ülkemizin son bir yıldır içinde bulunduğu atipik ortamda, böylesi önemli **eğitim düzenlemelerinin kimler tarafından yapıldığı, bu kişilerin yetkinlikleri ve her bir dersin öğretim programı için uzmanlık alanları eski programlarda olduğu gibi kamuoyuna açıklanmalıdır.** Ayrıca, **öğretim programlarının detaylı bir kaynakçaya sahip olmaması da dikkat çekicidir.** Hazırlanan öğretim programının temel aldığı kaynakça ve varsa uyarılama çalışması yapılan programların bilgilerinin paylaşılması, öğretimin niteliğini artırma çabasında olan ve daha geniş kaynaklara ulaşmayı amaçlayan tüm eğitim paydaşlarının faydalanması açısından gereklidir.

İhtiyaca Dönük Öğretim Programı Nasıl Olmalı?

İyi bir öğretim programı dinamik özellikte olmalıdır. Yani birey, toplum ve konu alanının ihtiyaçlarına göre değişebilir; programın “hedef, eğitim durumları, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme” öğelerindeki gelişim ve etkileşim doğrultusunda bu dinamik yapısını koruyabilir. Bu nedenle, öğretim programlarının güncellenmesi nitelikli bir eğitim için gereklidir. Ancak, program

yenileme çalışmalarının kamuoyu, özellikle de sınav/başarı odaklı bir eğitim sisteminde zorlanan öğrenciler ve veliler tarafından endişe ile karşılandığı durumlar olabiliyor. Anlayışla karşılanması gereken bu endişelerin siyasal, sosyal ve psikososyal nedenleri olabilir. Eğitim sosyolojisinin önemli düşünürlerden olan Parsons'ın belirttiği gibi "...sosyal interaksiyon, toplum içinde herhangi bir şekilde hareket yapacak kişilerin, karşısındaki diğer bireylerin mümkün tepkilerini hesaplayıp ona göre davranması" demektir. Anlaşıldığı üzere sosyal etkileşim içerisinde öğretim programları hem etkileyen hem etkilenen bir figür olarak bulunmaktadır. Öğretim programlarının herhangi bir ögesinde gerçekleşen değişim çocuk veya yetişkin birçok bireyi farklı rol ve davranışlar geliştirme açısından etkiler. Bu nedenle **öğretim programlarındaki içerik düzenlemelerinin daima öğrencinin iyi olma halini ve çocuğun yüksek yararını gözetmesi, yapılan düzenlemelerin öğrencilerin gelecek planlarına ya da beklentilerine uygunluğunun sağlanması önemlidir.** Bu önem nedeniyle tıpkı dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitim programları ve öğretim alanında birçok araştırma ve akademik çalışma yapılarak eğitim sistemlerinin geliştirilmesi için söz konusu araştırmaların çıktılarında faydalanılmaktadır.

Ülkemizde öğretim programlarının geliştirilmesinde en belirgin sorun, gelecekte yapılacak olan çalışmalara temel oluşturabilecek özgün deneyimlerle birleştirilmesini sağlayan 'program geliştirme' aşamasının eğitim sürecinde normal bir aşama olarak görülmemesi, dolayısıyla Türk eğitim sisteminin yerleşik eğitim kültürünün oluşmaması ve bu sebeplerle benimsenmiş programların bireyi belirlenmiş amaçlara götürememesidir.¹⁵ Bu durumun nedenleri arasında, **program geliştirme çalışmalarının ideolojik ya da siyasi tartışmalardan sıyrılmaması, süreçte alan uzmanlarının geniş katılımının sağlanamaması, iyi örneklerin toplumla yeterince paylaşılamaması** gibi durumlar sıralanabilir. Oysaki **program geliştirme çalışmalarının siyasi çekişmelerin üstünde olması için ortak bir anlayış geliştirilmeli ve eğitim bilimlerindeki esaslar ve yenilikler çerçevesinde çalışılmalıdır.**

Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan "müfredatlar" bir öğretim programının sahip olması gereken özelliklere göre, program öğeleri olan hedef-içerik-eğitim durumları ve değerlendirme öğeleri açısından incelendi.

¹⁵ Demirel, 2012.

Eğitim Felsefesinin Gerekliliği

Bir öğretim programının etkili olabilmesi için amaçlarını doğru biçimde ortaya koyan bir eğitim felsefesine ve öğretim yaklaşımına sahip olması gerekir. **Eğitim felsefesi, bir öğretim programının “Nasıl bir birey yetiştirmeliyiz?” sorusuna verdiği yanıttır.** MEB, 2005 yılında uygulamaya koyduğu programların öğretim yaklaşımının “yapılandırımcılık” olduğunu belirtmişti. O dönemde geliştirilen tüm öğretim programlarında, bireyi merkeze alan yapılandırımcı yaklaşımın kazanım, konu, öğretim etkinlikleri ve ölçme değerlendirme temele alındığı vurgulanmıştı. Yapılandırımcılık (constructivism) temelde felsefi bir teoridir ve eğitime uygulanması sürecinde bu yaklaşıma uygun olduğu düşünülen öğretim yöntem ve tekniklerini içerisinde barındırır. **Yenilenen öğretim programlarında eğitim felsefesinin önemi ve gerekliliğinden detaylı biçimde bahsedilmiş ancak hangi eğitim felsefesinin ya da yaklaşımın temele alındığı açık biçimde ifade edilmemiştir.** Bununla birlikte benimsenen eğitim felsefesinin özellikleri “merak, inovatif düşünme, sosyal ve düşünsel beceriler” olarak açıklandı. Ayrıca, bazı öğretim programların eğitim felsefesi bölümünde temel alınan öğretim yaklaşımı, bazılarında ise öğrenci yeterliliklerine yer verildiği görülüyor. **Eğitim-öğretim çalışmalarının temel yapı taşlarından biri olan eğitim felsefesinin öğretim programlarında açık, anlaşılır ve bilimsel biçimde ifade edilmesi gerekir.** Eğitim felsefesi, programın genel amaçları ve kazanımlarının benzer anlayış içerisinde programın tüm öğelerinde kendine yer bulabilmesi, öğretmenlerin ortak anlayış ve çaba içerisinde olmasını sağlayabilmek için gerekli olan bir özelliktir. Yenilenen öğretim programlarının yapısının genel olarak 2005 yılında güncellenen programlarla benzer olması, benimsenen eğitim felsefesinde de benzerlik olduğunu düşündürüyor. Yoruma açık olan bu durum, öğretim programlarının son on yıl içerisinde eğitim felsefesi ya da genel yaklaşım olarak büyük bir değişim göstermediği anlamına da gelebilir.

Öğretim programlarının genel amacı tüm programlarda aşağıdaki şekilde ifade ediliyor:

...“birey” olmanın aynı zamanda çok daha geniş bir “dünya ailesi”ne ait olmak olduğunun bilincine varacak, yaşadığı topluma ve ülkesine, toprağına samimi bir hisle bağlanacak, bilim ve teknolojiyi etkin şekilde kullanarak gerekli teknik bilgi, birikim, beceri ve yeterliliklere sahip kuşaklar yetiştirmek hedeflenmiştir.

Programların genel amaçları, gelecekte ülkemizin ihtiyaç duyacağı özelliklere ilişkin ifadeler içermiyor. Özellikle bilim ve teknolojinin kullanıcısı değil üreticisi olma; ülke kaynaklarını

etkili ve verimli kullanma gibi konular ülkemizin şimdi ve gelecekte önemli sorunları arasında görülüyor. Bu nedenle, **program amaçlarının Endüstri 4.0 ve Sürdürülebilirlik alanlarına ilişkin tekrar gözden geçirilerek yapılandırılması, ülkemizin yakın gelecekte karşılaşacağı teknolojinin kullanıcısı olmanın ötesinde teknoloji üreten ve sürdürülebilir bir toplumun inşasında yer alacak bireye olan ihtiyacın karşılanabilmesi için gereklidir.**

Çocuğun ve Toplumun Güncel ve Gelecekteki İhtiyaçları

Bir öğretim programı ihtiyaçlara dönük olmalıdır. Birey ve toplum bu ihtiyaçların sahibidir ancak kaynağı değildir. İhtiyaçların kaynağı, bireyin günlük yaşamını etkileyen bilim, teknoloji, sanat alanlarındaki değişim ve ilerlemelerdir. Öğretim programları konu edindiği alanlara ilişkin yenilik ve ilerlemeleri kapsadığı müddetçe ihtiyaca dönüktür denebilir. Öğretim programlarının birey, toplum ve konu alanının ihtiyaçlarına göre hazırlanması için ihtiyaç analizi yapılması gerekir. Program geliştirme alanında ihtiyaç analizi yaklaşım ve yöntemleri çeşitlidir ve durum tespiti yapılarak uygun yöntem ve tekniklerin belirlenmesi sonucunda gerçekleştirilir. Ulusal boyutta gerçekleştirilecek bir ihtiyaç analizi çalışması için yeterli sayıda denekten oluşan genellenebilirliği olan örneklem, bu örneklem ile gerçekleştirilecek anket, görüşme, gözlem gibi tekniklerle veri toplanması gerekir. **Ulusal öğretim programlarının geliştirilmesinde Türkiye'nin farklı bölge, okul türü ve sınıf düzeylerine ilişkin öğretmen, öğrenci ve veli ihtiyaçlarının yanı sıra üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve kamuoyunun ihtiyaçları da analitik biçimde değerlendirilmelidir.** Toplanan verilerin uygun analiz yöntemleri ile değerlendirilmesi ile gerçeğe en yakın ihtiyaçların tespit edilmesi mümkündür.

Milli Eğitim Bakanı, program ile ilgili saha çalışmalarında 100 bine yakın veli ve öğretmenden anketlerle görüş alındığını ifade etti.¹⁶ Benzer şekilde, MEB Müsteşarı müfredata ilişkin bir anket çalışması ile çeşitli sorulara yanıt arayan bir alan araştırması yaptıklarını, iki yıl süren bu çalışma kapsamında ilkokul düzeyinde 35 bin veli, 40 bin öğretmen, 8 bin 400 okul idarecisi; ortaokul düzeyinde 15 bin veli, 39 bin öğretmen ve 7 bin okul yöneticisine sorular yönelttiklerini basın aracılığı ile kamuoyuna aktardı.¹⁷ Ancak, bu çalışmaların kapsamı, uygulanma biçimi ve sonuçlarına ilişkin detaylı açıklama yapılmadı. Askıya çıkan öğretim programları ile ilgili kaç kişiden görüş alındığını belirten MEB'in, **programlar oluşturulmadan yapılan ihtiyaç analizi çalışmasını şeffaflıkta kamuoyuyla paylaşması niteliği artıran bir unsur olacaktır.**

¹⁶ Milliyet, 18 Temmuz 2017.

¹⁷ MEB, 19 Ocak 2017.

Çocuk ve toplum odaklı bir eğitim sistemi oluşturabilmek için öncelikle çocuğun ve toplumun ihtiyaçlarını analitik yaklaşımla yani geleceğe dönük biçimde ortaya koymak gerekir. Ülkemizde okul öncesi dönemde bulunan 5 yaşındaki bir çocuğun 20 yıl sonra hangi bilgi, beceri ve yeterliklere sahip olması gerektiği analitik bir çalışmayı zorunlu kılar. Program geliştirme alanında analitik yaklaşımla yapılan ihtiyaç belirleme çalışmalarının çıkış noktası, konu ile ilgili en güncel çalışmaları izleyen bilim insanları ve uzmanlar olmalı, analize temel oluşturacak temalar ve kapsam bilimsel yöntemle oluşturulmalıdır. İhtiyaç analizi çalışmalarının temaları belirlenirken toplumun yaşadığı sorunların çözümüne katkı getirme amacı taşınmalıdır.

Yenilenen öğretim programlarında, bir arada yaşama kültürü oluşturma, toplumsal cinsiyet eşitliği, teknoloji ve yeniliklerin yerelleştirilmesi, doğa, enerji, üretim ve verimlilik gibi temalara ilişkin bireysel ve toplumsal ihtiyaçları ortaya koyacak analizlere yer verilmediği görülüyor. Bu konular, Türkiye'nin ihtiyaçlarının analizi dikkate alınmadan gelişmiş ülkelerin programlarından adaptasyonla ele alınıyor gibi görülüyor. Oysa her ülkenin özellikleri, sorunları ve çözüm yolları farklıdır. Örneğin 4, 5, 6 ve 7. sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programı 2005 yılında güncellendiğinde ABD'de uygulanan sosyal bilgiler dersi öğretim programı yapısı olduğu gibi alındı. 2017 yılında yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programı da benzer şekilde aynı üniteler ve sadeleştirilmiş kazanımlarla karşımıza geldi. Program geliştirme alanında iyi modellerin, etkili uygulamaları kullanarak daha iyiye ulaşma çabası olağan bir durumdur. Ancak **uyarlama çalışmalarının birey ve toplumun özellik ve ihtiyaçlarına uygun olarak yapılmasına dikkat edilmelidir.**

Yirmi yıl sonra ne değerli olacak? Temel Beceriler ve Kazanımlar

Bilgi beceri ve yeterliklerin belirlenmesi, programın "hedef" ögesi kapsamındadır. MEB, 2002 yılından itibaren öğretim programlarındaki aşamalı değişiklikleri ve öğretim hedeflerini "kazanım" olarak adlandırıyor. Kazanımlar, öğrencilerin bir ünite, dönem ya da ders yılı sonunda sahip olması beklenen, öğrenmenin boyutları olarak adlandırabileceğimiz bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özelliklere ait bilgi, beceri ve yeterlik durumlarını anlatan ifadelerdir. Kazanımlar, öğrenme boyutlarını kimi zaman ayırık kimi zaman içiçe geçen biçimde kapsar ve en basit bilişsel, duyuşsal ve psikomotor etkinliklerden başlayarak giderek daha karmaşık ve üst düzey düşünme ve uygulama becerilerini gerektirecek şekilde oluşturulur.

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi

Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) ile uyumlu olacak şekilde tasarlanan, ilk, orta ve yükseköğretim dahil, mesleki, genel ve akademik eğitim ve öğretim programları ve diğer öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilik esaslarını gösteren ulusal yeterlilikler çerçevesidir. TYÇ'nin genel hedefi, ülkemizdeki tüm yeterliliklerin tanımlandığı, sınıflandırıldığı ve bunun sonucunda yeterlilikler arasında geçiş ve ilerleme gibi ilişkilerin belirlendiği bütünleşik bir yapı sunuyor. TYÇ'de hayat boyu öğrenme kapsamında her bireyin kazanması beklenen sekiz anahtar yetişkinlik bulunuyor: anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik algısı, kültürel farkındalık ve ifade.

“Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”¹⁸ yeni öğretim programlarında 02/01/2016 tarih ve 29581 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Ancak, bu **becerilerin derslerle ne şekilde ilişkilendirileceğine ilişkin açıklamalara derslerin öğretim programında yer verilmediği, sadece beceriler listesi ve kısa açıklamalar olarak sıralandıkları görülüyor.** Söz konusu yeterliliklerin tüm derslerin kazanımlarında kendisine tam olarak karşılık bulamadığı da söylenebilir. Örneğin, “kültürel farkındalık ve ifade” yeterliliğinde “Önemli kültürel çalışmalar ve popüler kültür hakkında bilgi sahibi olma” veya “inisiyatif alma ve girişimcilik yeterliğinde” “gerekli olduğunda risk alma” gibi beceriler genel olarak kazanımlarda karşılık bulamıyor. Bu durum, uygulamada hangi yeterliliğin nasıl kazandırılacağına ilişkin bir belirsizliğin oluşmasına neden olabilir. **Yeterliliklerin kazandırılması sürecinin öğretmenler tarafından iyi anlaşılması için örnek uygulamalar ve açıklamalara yer verilmesi önemli olacaktır.**

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi temelinde bir diğer önemli sorun ise söz konusu yeterliliklerin nasıl ölçüleceğidir. Bu yeterliliklerin öğretmenler tarafından nasıl ölçülüp değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin programlarda bir açıklama bulunmuyor. Öğretmenlerin kazanımlarla yeterince ilişkilendirilmemiş yeterlilikleri kendi derslerine ait ölçme değerlendirme çalışmalarının içine dahil edemedikleri durumda, yeterliliklere ulaşıp ulaşılmadığı yönünde somut göstergelere ulaşamayabilir.

¹⁸ Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2015.

Yenilenen öğretim programlarında MEB tarafından ifade edilen en önemli değişiklik kazanımların eski programa göre %30 oranında azaltılmasıdır. **Kazanımlarda sadeleştirmeye gidilmesi öğretmenler ve aileler tarafından da talep edilen ve öğretmenlik becerilerini ön plana çıkartan olumlu bir durum.** Öğretim yeterlikleri yüksek olan öğretmenler, yeterli kaynak, araç gereç ve materyallere de sahiplerse öğrencilerinin özellikleri ve ihtiyaçlarına uygun olarak programdaki kazanımlara dönük zengin öğretim uygulamaları gerçekleştirebilirler. Bu anlamda, sadeleştirilmiş öğretim programlarının etkili olabilmesi için **öğretmenlerin yeterlikleri ve niteliğinin güçlendirilmesi; onlara gerekli materyaller ve kaynakların sağlanması için çalışmalar yapılmalıdır.**

Kazanımların azaltılması ile ilgili bir diğer tartışılan konu özellikle ilkökul düzeyinde Atatürkçülük kazanımlarıdır. Aslında tartışılması gereken sadece kazanımların sayısı değil Atatürkçülük kazanımlarının öğrencilerin analiz, değerlendirme ve çıkarımda bulunma gibi üst düzey düşünme becerilerini kullanmalarını gerektirecek nitelikte olmamasıdır. Öğrencilerin 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'da yer alan Milli Eğitimin Genel Amaçları ve Milli Eğitimin Temel İlkeleri ile tutarlı biçimde Atatürk'ün önem ve değerinin yanısıra oluşturduğu vizyonu kavrayabilmeleri için gerekli bilişsel ve duyuşsal özelliklerin sağlanması gerekir.

Kazanımlarla ilgili bir diğer önemli nokta bilişsel alana verilen ağırlıktır. Ülkemizde eğitim uygulamaları genel olarak ezberci olmakla eleştirilir. **Ezberci olarak adlandırılan olgu öğrenmenin duyuşsal ve psikomotor alanlarına ilişkin kazanımların ve o kazanımlara ilişkin öğretim etkinliklerinin programda yeterince olmamasıdır.** Ayrıca **üst düzey düşünme becerilerinin kullanılmasını gerektirecek, bilişsel alanın bilme basamağının üstüne çıkan kazanım ifadeleri sayıca azdır. Özellikle ortaöğretim programları bu açıdan daha da zayıftır.** MEB program yenileme çalışmasının nedenlerinden birisi olarak PISA ve TIMMS gibi uluslararası değerlendirme sonuçlarında Türkiye'nin sıralamasının iyileştirilmesi olarak açıklandı¹⁹. Sözü edilen uluslararası ölçme ve değerlendirme sistemleri, öğrencilerin bilgiyi ilişkilendirme, kullanma, analiz etme, değerlendirme ve yeniden üretme gibi üst düzey düşünme becerilerini kullanma düzeyini ölçüyor.

Öğretim programları kazanımlar açısından incelendiğinde, **kapsam, ifade ve eğitimbilimsel açıdan birçok eksiklik ve hata göze çarpıyor.** Taslak programlar yayımlandığında biliminsanları tarafından

¹⁹ Al Jazeera Türk, 11 Kasım 2016.

yapılan açıklamalarda da²⁰ vurgulanan bu olumsuzluk, programların son hallerinde de mevcut. Örneğin, Hayat Bilgisi 1. sınıf programında “Kullanacağı ders araç ve gereçlerini seçer. (Kullanacağı ders araç ve gereçlerinin doğru ve güvenli taşınması gerektiği üzerinde durulur)” kazanımı ve açıklaması incelendiğinde kazandırılması amaçlanan bilgi, beceri ya da tutumun ne olduğu tam olarak anlaşılamiyor. Amaçlanan, ders araç gereçlerinin güvenliğinin sağlanması ya da doğru taşınması da öğrenci tarafından doğru ders araç gereçlerinin bilinmesi de olabilir. Kazanım ile açıklama arasında nasıl bir ilişki kurulacağı tam olarak anlaşılamiyor. Dolayısıyla bu kazanımın nasıl ölçüleceği de belirsizdir. Yüksek olasılıkla öğrenciler bu kazanımı ders kitaplarında ele alındığı şekliyle öğrenecektir. Öğrencilere bazı eşyaların arasından ders araçlarını bulmalarını isteyen ölçme ve değerlendirme etkinlikleri ile öğrencinin ders araçlarını tanıyıp tanımadığı ölçülecektir. Söz konusu ve net olmayan diğer tüm kazanımlar birden fazla beceri kullanımı gerektirecek şekilde yeniden, eğitim bilimsel açıdan doğru biçimde ifade edilerek düzenlenmelidir. Programlar incelendiğinde benzer birçok örnekle karşılaşıyor. Eğitimbilimsel açıdan iyi ifade edilmiş bir kazanımın açıklık, anlaşılabilirlik, tutarlılık gibi özellikleri barındırması gerekir. **Doğru şekilde oluşturulmuş kazanımlar ders kitabına ihtiyaç duymaksızın öğretmenin öğrenme-öğretme ve ölçme değerlendirme sürecini etkili biçimde yapılandırmasını sağlar.**

Öğretim programları en doğru hale getirilinceye kadar üzerinde titizlikle çalışılmaya devam edilir. Bu nedenle program geliştirme dinamik bir süreçtir ve kesintisiz biçimde devam etmelidir. Yenilenen öğretim programlarında, özellikle **kazanımlarla ilgili eksiklikler ve derslere göre değişim gösteren ifade farklılıklar tekrar gözden geçirilmeli. Bunun için değişik üniversitelerden bir araya gelecek eğitimbilim, konu uzmanları ve araştırmacılardan oluşan program geliştirme grupları etkin biçimde çalışmalıdır.**

Değerler Eğitimi

Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar

DEĞERLER	Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar
ADALET	Adil olma, eşit davranma, paylaşma
DOSTLUK	Diğerkamlık, güven duyma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma
DÜRÜSTLÜK	Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, etik davranma, güvenilir olma, sözünde

²⁰ Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 2017; Ortadoğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, 2017.

	durma
ÖZ DENETİM	Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu alabilme, öz güven sahibi olma
SABIR	Azimli olma, tahammül etme
SAYGI	Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme
SEVGİ	Aile birliğine önem verme, fedakarlık yapma
SORUMLULUK	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma
VATANSEVERLİK	Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme
YARDIMSEVERLİK	Cömert olma, fedakar olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma

Bir önceki öğretim programlarının temel vurgusunun “beceri kazandırmak” olduğu açıklanmıştı. Yeni öğretim programlarının temel vurgusunun ise, “milli ve manevi değerleri kazandırmak” olarak belirtildi. 65. Hükümet Programında “toplumsal değerlerimizin daha fazla özümsemesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için değerler eğitiminin eğitim ve öğretim sisteminin bütününde yer alması sağlanacaktır” denildi.²¹ Bu doğrultuda, MEB 2005 yılında yenilenen programlarda da yer almış olan değerler eğitimi yeni öğretim programlarında daha görünür ve her derste üzerinde durulması gereken önemli bir özellik olarak ele aldı ve tüm ders programlarında ayrı bir başlık olarak yer verdi. Öğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler on ana başlık altında toplandı ve bunlar “**10 kök değer**” olarak ifade edildi.²²

Değerlerin öğretilmesi bir süreç olarak açıklandı ve değerlerin bir bütün olarak öğrencilere kazandırılması gerekliliği vurgulandı²³. **Tüm sınıf düzeylerinde kazandırılması amaçlanan bu değerlerin ne şekilde belirlendiğine ilişkin bir bilgiye ulaşılamadı.** Sadece İngilizce öğretim programında²⁴ UNESCO tarafından önerilen değerler²⁵ ve Milli Eğitim Temel Kanununda yer alan değerlere²⁶ ilişkin açıklamalara yer verildi. Ayrıca Sosyal Bilgiler gibi bazı derslerde o derse özgü değerler listesi verilirken Görsel Sanatlar dersi için böyle bir listeye yer verilmedi. Değerlerin

²¹ Başbakanlık, 24 Mayıs 2016.

²² TTKB, 2017.

²³ Kolcu, 18 Temmuz 2017.

²⁴ MEB, 2017. İngilizce Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar).

²⁵ MEB, 2017. İngilizce Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) s. 6.

²⁶ MEB, 2017. İngilizce Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) s. 6.

öğretilmesinde bir bütünlük olmasına dikkat edilmesi, tüm derslerde ele alınacak değerlere ilişkin üst değerler ve her derse özgü değerler başlıkları altında ele alınmasını gerektirir. Değer ve tutumlar da bilişsel alanda olduğu gibi duyuşsal alanın bir parçası olarak derslere özgü kazanımlarda da yer almalı.

Ayrıca, **bazı değerlere ilişkin verilen tutum ve davranışların yoruma açık olması öğretmenler tarafından anlaşılmasına ve dolayısıyla eksik öğrenmelere neden olabilir.** Örneğin, “sevgi değeri” ile fedakarlık tutum ve davranışının ilişkilendirilmesi özellikle somut işlemler dönemindeki çocukların bilişsel ve duyuşsal özelliklerine uygun değildir. Benzer şekilde, “sorumluluk” değerine ilişkin verilen tutum ve davranış yine bir değere karşılık geliyor ve bir tutum ya da davranış ifadesi değildir. Bu açıdan belirlenen değerlerin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlere daha açık ve öğretim sürecinde kazanımlarla ilişkilendirmeyi örnekleyecek açıklamalara ihtiyaç vardır.

Öğretim Programlarının Yapısı: Sarmal yaklaşıma devam mı?

Bir önceki öğretim programlarının sarmal yaklaşıma göre yapılandırıldığı, alan, ünite ve kazanım ilişkilendirmelerinin bu doğrultuda yapıldığı bilinmekteydi. Yenilenen öğretim programları bu anlamda bir değişimden bahsetmiyor ve bir önceki programda olduğu kadar **ilişkilendirilmiş bir program yapısı söz konusu değildir.** Bir önceki programda sarmal yaklaşımın bir gereği olarak tüm derslerde yer alan ara disiplin kazanımları yeni programlarda yer almıyor. Öğretim programlarında program yapısına ilişkin değişiklikler nedenleriyle açıklanmadığı için, bu durumun programda yapılmak istenen sadeleştirme ile ilişkili olabileceğine yönelik ancak fikir yürütülebilir.

İçerik

2017 yılında yenilenen öğretim programları ile ilgili kamuoyunda yapılan en önemli tartışmalar içerik ögesi ile ilgilidir. Evrim teorisi, 1945 sonrası yakın tarih konularının çıkarılması, cihad kavramının eklenmesi, ilkokul düzeyinde Atatürkçülük kazanımlarının sayısının azaltılması ile ilgili olarak MEB kamuoyunda farklı kesimler tarafından eleştiriliyor²⁷. MEB, bu konularla ilgili yaptığı açıklamalarda toplumun her kesiminin öneri, görüş ve şikâyetlerini dikkate aldıklarını açıkladı.²⁸

Söz konusu tüm bu tartışmalar içerisinde özellikle evrim teorisinin üniversiteye dek öğrencilerin karşılaşmayacakları bir konu olması olumsuz bir durum olarak görülüyor. Evrim teorisi bir önceki biyoloji dersi öğretim programında 12. sınıf düzeyinde 6 saat süreyle işleniyordu. Kazanımlar

²⁷ Milliyet, 18 Ocak 2017.

²⁸ TTKB, 2017.

öğrencinin evrime ilişkin görüşleri özetlemesi, Lamarck ve Darwin'in çalışmalarını araştırması, evrime ilişkin görüşleri irdelemesine ilişkindi. Ders kapsamında doğal seçim, varyasyon, adaptasyon, mutasyon gibi anahtar kavramlar açıklanıyor; dinazor, mamut gibi bazı türlerin neden yok olduğu anlatılıyordu. 2017 Ortaöğretim Biyoloji dersi programında ise "Evrime" ünitesi çıkartılıp "Canlılar ve Çevre" başlıklı bir üniteye yer verildi. Bu üniteye öğrencilere çevre şartlarının genetik değişimlerin sürekliliğine olan etkisi; varyasyon, adaptasyon mutasyon kavramlarının açıklanacağı belirtiliyor. Bilimsel bilgi üretimi birikimli bir sürecin sonucudur. Bilimsel bilginin üretiminde hipotezler ve teoriler aracılığı ile gerçeğin bilgisi aranır. Bilimsel yöntem gerçeğin bilgisini kimi zaman yüzyıla yakın süren farklı zaman sürelerinde yapılan deneysel çalışmaların aracılığı ile oluşan ve birbirinin üzerine inşa edilen ilke ve kanunlar ile açıklar. Evrim de canlı gelişimi ile ilgili birçok olguyu açıklayan bilimsel bir kanundur. Yani evrim bilimsel bir kavram olarak vardır. Evrim teorisi ise bu kavramı bilimsel yöntem ile açıklar. Benzer şekilde Kütle Çekim Kanunu, Hücre Teorisi, vb. teoriler de bir teori olarak öğretim programlarında yer alıyor ve yükseköğretimde bilimsel araştırmalara yön veriyor. Özellikle biyogenetik, biyoteknoloji alanlarında evrim teorisinin oluşturduğu temellere göre çalışmalar yürütülüyor. Bugün bilim ve teknolojiye ileri olan ülkelerde (ABD'nin birkaç eyaletindeki belirli bölgeler hariç) evrim teorisi öğretim programlarında ilkokuldan itibaren bulunuyor. Örneğin, eğitimde ülkemizde ve dünyada iyi örnek olarak kabul edilen Finlandiya'da doğa ve bilim eğitimi okul öncesi eğitimde başlıyor, 7. sınıftan itibaren evrim kuramı ve biyolojik çeşitlilik konusu detaylı biçimde işleniyor. İran'da ise ilkokul 5. sınıftan itibaren evrim kuramı ders kitaplarında detaylı biçimde yer alıyor. Ülkemizde eğitim camiasının bir başarı göstergesi olarak önemsendiği, üzerinde yoğun tartışmalar yürüttüğü ve OECD ülkeleri içinde başarı sıramızın düşük olduğu PISA'da evrim ile ilgili sorular bulunuyor. Milli Eğitim Bakanlığı, evrim teorisinin programlardan çıkarılmasının gerekçesi olarak lise öğrencilerinin soyut düşünme becerilerinin bu konuyu anlamaya elverişli olmadığı gibi bir açıklama yaptı²⁹. Oysa **bilişsel gelişim kuramına göre, öğrenciler 13-14 yaşından itibaren soyut düşünme ve problem çözme yeterliklerine sahip olarak kabul ediliyor.** Öğrencilerin evrim teorisini, tıpkı diğer teorilerde olduğu gibi bilimsel yöntemi kullanarak deney ve gözlemlerle sorgulamasını sağlamak ülkemizin bilim ve teknolojiye ileri ülkeler arasında yer alabilmesi için gereklidir.

İçerikle ilgili bir diğer önemli konu, Milli Eğitim Bakanlığı stratejik planında da kendine yer bulan STEM eğitiminin Fen ve Teknoloji dersi öğretimi ile sınırlandırılmış olmasıdır. STEM yaklaşımı disiplinlerarası program anlayışını gerektirir. Öğrencilerin öğrenme sürecinde birbirine bütünleşmiş dört disiplinin (Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) çalışma alanlarına dönük biçimde kavrama, sorgulama

²⁹ Öğretmen Diyarı, 24 Haziran 2017.

ve proje temelli öğrenme ve ürün geliştirme gibi yollarla, gerçek yaşam koşullarına uygun biçimde üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlar. Yeni öğretim programları STEM eğitiminin disiplinlerarası ilişkilendirmesi, konu seçimi ve çeşitliliği açısından yeterli görünmüyor. Bilim ve teknoloji üretiminde ileri olan ülkelerin STEM eğitimine ilkokuldan itibaren verdiği önem biliniyor. STEM alanlarında yetenek sahibi bir toplum oluşturmak ve bu birikimi devam ettirmek günümüzde teknolojide ilerlemek ve gelişmiş ekonomiye sahip olmak isteyen birçok ülkenin eğitim stratejisinin önemli bir parçasını oluşturuyor. Gelecekte STEM eğitimi ile yetişmiş, yani farklı disiplinleri bir bütün içerisinde öğrenmiş beyinlere ihtiyaç duyulacağı kabul görüyor.³⁰ Bu nedenle ilköğretimden başlayarak her kademede bilgisayar mühendisliği, matematik, nanoteknoloji, biyoteknoloji gibi disiplinlerin yanı sıra malzeme bilimleri, yer bilimleri, antropoloji, psikoloji, sosyoloji, ekonomi ve hatta sanat gibi alanların STEM odaklı öğretim programlarında olması sağlanmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı klasik ders odaklı öğretim programı anlayışının terk edilerek Finlandiya örneğinde olduğu gibi beceri kazandırmaya dönük güncel disiplinlerin öğretimine ilişkin program geliştirme uygulamalarını pilot okullarda gerçekleştirmeli ve sonuçlarını değerlendirerek özgün programlar geliştirmeye ön ayak olmalıdır.

İçerik konusunda üzerinde durulması gereken bir diğer önemli ders 4-8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programıdır. Söz konusu dersin öğretim programında belirtilen program vizyonu öğrencilerin sorgulama, akıl yürütme gibi becerilerini kullanmalarına ilişkin olumlu ifadelere sahipken kazanımların büyük çoğunluğu bilgi düzeyinde ifade edildiği ya da kapsamı çok geniş olduğu için programın vizyonunu gerçekleştirecek nitelikte değildir. 5. sınıf 3. “Meleklerle İman” ünitesinde yer alan “Görünen ve Görünmeyen Varlıklar” konusuna ilişkin “Varlıklar âlemini sınıflandırarak özelliklerini örneklerle açıklar” kazanımına yapılan açıklamada “1. kazanımda öğrenci seviyesine göre cinlerden de kısaca bahsedilecektir. Konu ile ilgili öğrencilerin okul dışından getirdiği yanlış veya eksik dinî bilgi ve anlayışlar bilimsel bir yaklaşımla ele alınacaktır” deniyor. Öğretmenlerin sınıfta bu ve benzeri konuları bilimsel olarak nasıl ele alacağı programda açık ve anlaşılır biçimde açıklanmıyor. Pedagojik açıdan özellikle ergenlik öncesi dönemdeki çocukların duygu ve düşünce dünyasına ilişkin konularda oldukça hassas davranılması gerekir. Dersin kavramlarının neden seçildiği ve öğrencilerin bilişsel düzeylerine uygun biçimde nasıl öğretileceğine programda açıklama yapılmıyor. Görüşlerine başvuru alan branş öğretmenleri de kavram öğretiminde nasıl bir sıra izlenmesi gerektiğine ilişkin programda daha detaylı açıklamalara ihtiyaç duyulduğunu belirtiyor.

³⁰ TÜSİAD, 2016.

Benzer şekilde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları da içerik açısından incelendiğinde de konuların genel olarak sadeleştirildiği görülüyor. Konu ile ilgili görüşlerine başvuru alan branş öğretmenleri bu sadeleştirmenin kısmen olumlu olduğunu belirtti. Ancak konu azaltılmasının neye göre yapıldığının açık olmadığı ve bazı önemli konuların yeni programda yer almamasının önemli bir eksiklik olduğu belirtildi. Özellikle, “İnsanları yerler ve çevreler” ünitesinden **ilkçağdan günümüze yerleşme ve Anadolu medeniyetleri, Mezopotamya medeniyetleri gibi konuların 4. sınıftan tamamen çıkarılarak 5. sınıfta dar kapsamda ele alınması tarihsel süreklilik kavramı açısından tekrar gözden geçirilmesi gereken noktalar olarak görülüyor.** 8. sınıf düzeyinde ise “Osmanlı Devleti’ndeki değişim ve yenileşme hareketleri ile Avrupa’daki gelişmeleri ilişkilendirir.” kazanımı yine tarihi bütün olarak algılamaya hizmet edecek bir kazanım olarak görülmekle birlikte, kazanımın *Dünya Coğrafyası, Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform, Aydınlanma Çağı, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılabı, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet, Kanun-i Esasi, II. Meşrutiyet* gibi konuları içermesi nedeniyle mevcut ders saati ile tüm bu konuların bir kazanım içerisinde nasıl sınırlandırılacağı açık değildir. Bu raporda örnekleri verilen kazanımlarla, içeriğe ve diğer program öğelerinin uygulama yeterliğine ilişkin detaylı bir program değerlendirme çalışması program uygulama süreci sonunda yapılmalıdır.

Öğrenme Öğretme Süreci ve Öğretim Materyalleri

2005 yılında oluşturulan öğretim programlarında öğrenme öğretme sürecinde yapılması gerekenlere ilişkin detaylandırılmış açıklamalar, ilişkilendirme tabloları 2017 programlarında çıkartıldı. Milli Eğitim Bakanlığı bu durumun gerekçesini programlarda sadeleştirmeye olan ihtiyaç ile açıkladı³¹. Milli Eğitim Bakanlığı gelen görüşler doğrultusunda ders kitapları yazım sürecinin 20 Şubat’tan itibaren başlayacağını duyurmuştu³². Bir önceki programda en çok eleştirilen konuların başında ders kitaplarının çeşitliliği, basım kalitesi ve içerik düzeninin kendi kendine öğrenmeye olanak tanımamasına ilişkindi. Ancak yeni programlara ilişkin yayınlanan ders kitaplarında benzer olumsuzlukların görüldüğü anlaşılıyor. Bu çalışma için görüşü alınan sınıf öğretmenleri **yeni ders kitaplarının özellikle dil ve anlatım açısından tekrar gözden geçirilmesinin bir ihtiyaç olduğunu** belirtti. Ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitapları ile ilgili sıkıntıların yeni öğretim programına ilişkin materyal ve ders kitapları tekrar hazırlanırken göz önünde bulundurulması gereklidir.

³¹ Milliyet, 18 Temmuz 2017.

³² MEB, 13 Ocak 2017.

2005 yılında oluşturulan öğretim programlarında öğrenme öğretme sürecine ilişkin birer cümlelik açıklamaları hem alan bilgisi hem de mesleki bilgisi güçlü olan öğretmenlere göredir. Eğitim sistemi içindeki öğretmen niteliklerinin farklılıkları göz önünde alındığında öğretmen kılavuz kitaplarının bu anlamda iyi hazırlanması önemlidir. Farklı özellik ve yeterliklere sahip öğretmenlerin, öğrencilerine kazandıracakları bilgi, beceri ve yeterliklere ilişkin ihtiyaç duyabilecekleri örnek öğretim etkinlikleri ve becerilerin nasıl kazandırılabilceğine ilişkin açıklamaların yanı sıra konulara ilişkin farklı kaynakları (kitap, internet adresleri vb) barındıran nitelikli öğretmen kılavuz kitaplarının oluşturulması öğretmenler açısından öğretimin niteliğini artıran unsurlardan olacaktır. Öğrenme öğretme süreci ile ilgili bir diğer önemli nokta öğretim programlarında kendine yer bulan **örtük program** kavramıdır. Örtük program en genel şekliyle resmi programda belirtilenlerin dışında öğrencilerin kazandıkları bilgi, görüş ve değerler olarak tanımlanır³³. Örtük program, programda yazılı yani resmi olarak belirtilmeyen ve öğrenciye kazandırılması amaçlanmayan bu nedenle ölçme ve değerlendirme kapsamında da yer almaması gereken, kimi zaman istenmeyen öğrenmeleri de içine alan bir kavramdır. Ancak yeni programlarda öğretmenlerin “özellikle değer öğretimi ile ilgili olarak örtük programdan hareketle dersleri işlemesi” tavsiye ediliyor³⁴. **Örtük programın kapsamı oldukça genişdir ve ölçme değerlendirme çalışmalarında yeterince ele alınamama olasılığı her zaman yüksektir.** Bu nedenle resmi programda **öğrencilere kazandırılması amaçlanan herhangi bir bilgi, beceri ya da davranışa ilişkin örtük programa atıf yapılması öğrenmenin ölçülmesi ve değerlendirilmesi açısından da sorunlar oluşturabilir.**

Ölçme ve Değerlendirme

Öğretim programında “öğrencilerin süreç içerisinde izlenmesi, yönlendirilmesi, öğrenme güçlüklerinin belirlenerek giderilmesi, öğrencilerde anlamlı ve kalıcı öğrenmenin desteklenmesi amacıyla sürekli geri bildirim sağlanmasına yönelik bir ölçme değerlendirme anlayışı benimsenmiş olduğu anlaşılıyor.³⁵ Ölçme değerlendirme, öğrenme sürecinin niteliğini belirleyen önemli bir başlık olarak öğretim programında yer alıyor. Ancak, bir önceki öğretim programında olduğu gibi **kazanımların ölçme değerlendirmesine ilişkin öneriler ve detaylı açıklamalar yer almıyor.** Bu sadeleştirmenin nedeni, bir önceki programda uygulayıcılar tarafından eleştirilen konulardan birisinin ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin sayıca çokluğu ve uygulama sürelerinin kısıtlı olmasıdır. Bu programda, ü ölçme ve değerlendirme alanında her derste aynı açıklamalar yapılarak kapsamı

³³ Yüksel, 2002.

³⁴ MEB, 2017, Hayat Bilgisi Programı s. 10.

³⁵ MEB, 2017

daraltılmıştır. Konu ile ilgili görüşlerine başvuru alan öğretmenler bu durumu genellikle olumlu olarak karşılamakla birlikte özellikle beceri ve değer konularının ölçme ve değerlendirmesine ilişkin iyi uygulama örneklerinin öğretmen kılavuz kitaplarında yer almasının gerekli olduğunu belirttiler.

Rehberlik

Yeni öğretim programlarında rehberliğin temel amacı olarak “Kişide var olan gizilgüçlerin, yeteneklerin, kapasitenin ortaya konması, kullanılması ve geliştirilmesi amacıyla bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmek” olarak belirtildi. Yeni Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği taslağının Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında çalışan öğretmen ve akademisyenler tarafından kabul görmeyen yönlerinin öne çıktığı ve yoğun biçimde tartışıldığı şu günlerde **yeni öğretim programlarında rehberlik ögesine yer verilmiş olması memnuniyet vericidir.** Öğretmenlerin öğrenme sürecinde, okulda ve okul dışında öğrencilerin potansiyellerini en iyi şekilde değerlendirmelerini sağlamaları bekleniyor. Ancak bu beklenti, okul ve öğrenci ihtiyaçlarına cevap veren etkin ve çağdaş bir rehberlik sistemi oluşturulduğu takdirde karşılanabilir. Öğretmenlerin etkin bir rehberlik servisi desteği olmaksızın öğrencilerin kendini gerçekleştirmelerine yeterli katkıyı sunmaları zorlaşacaktır. 2005 programlarında kazanımların rehberlik alanıyla doğrudan ilişkilendirilmesi öğrencilerin gelişimsel özelliklerine uygun biçimde rehberlik çalışması yapılmasına olanak sağlayacak nitelikteydi. Bu durum öğretmenlerin öğrenme sürecinde yapılması gerekli ilişkilendirmelere ilişkin bilgi sahibi olmalarını sağlaması açısından önemli bir husustu. **Sadeleştirilen ve rehberlik kazanımları çıkartılan 2017 programlarında bu konuda bir yetersizliğin oluşmaması için öğretmenlere her bir dersin kazanımları ve konuları ile rehberliğin nasıl ilişkilendirileceği etkili hizmetiçi eğitimler ile anlatılmalıdır.**

Programlarda Sürekli İyileştirme

Daha önce de belirtildiği üzere, program geliştirme dinamik ve güncel ihtiyaçlara duyarlı olmalıdır. Yenilenen öğretim programları bilimsel, güvenilir ve genellenebilir bir yöntemle; uygulayıcılardan gelen geri bildirim ve öneriler de yeterliliği tartışılmayacak nitelikteki bilimsel kurullarca değerlendirilmelidir. MEB tarafından 2017-2018 eğitim öğretim yılı boyunca öğretmenlerin kendi branşlarına dair programları incelemeleri ve uygulamaya yönelik dokümanlar üretmeleri için atölyeler yapılacağı ve uygulayıcılardan gelen geri bildirimlerle program geliştirme sürecinin devam edeceği açıklandı.³⁶ Bu çalışmaların yapılması eğitim sistemimizin bütünsel niteliğini de artırma amacı

³⁶ TTKB, 2017.

taşımalıdır. Öğrenciler bilgi, beceri ve ihtiyaçlara duyarlı öğretim programları, nitelikli öğretmenler ve çocuk merkezli eğitim ortamları ile başarıya ulaşabilir.

Bu rapor, programların belirli ölçütlere göre uzman ve uygulayıcılar tarafından incelenmesi ile oluşturulmuş doküman inceleme çalışmasına dayalıdır ve sınırlıkları olduğu göz ardı edilmemelidir. **Programların uygulanacağı bir öğretim yılının sonunda, derslere özgü, bilimsel bir değerlendirme modeline, araştırma desenine ve yeterli örnekleme dayalı bir program değerlendirme çalışmasına gerek vardır.**

Sonuç

Eğitimde program geliştirme, eğitimin niteliğini yükseltmede tek başına yeterli olmamakta, beraberinde öğretmen niteliği, öğrenme ortamlarının zenginleştirilmesi ve güvenilir ölçme ve değerlendirme sistemlerinin varlığı gibi değişkenlerin niteliğinin artmasını zorunlu kılmakta. Ülkemizde eğitimin niteliği ile ilgili ciddi sorunlar yaşandığı aşıkardır. Öğrenci, öğretmen ve velilerin yanısıra kamuoyunun da konu ile ilgili endişeleri sıkça dile getirdiği eğitim sisteminin düzenlenmesi ile ilgili üretilen politikaların kısa ve uzun vadeli planlamalara dayalı olması önemli bir sorundur. Uygulamaların çocuğun iyi olma halini gözetmesi, yaşanan kimi zaman hızlı ve beklenmedik değişimlerin öğrencilerde ve ailelerde yılgınlık ve umutsuzluğa neden olmamasının sağlanması gereklidir. Bunun için başta MEB olmak üzere, politika üreticileri, üniversiteler, meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri gibi **eğitim paydaşlarının eğitimi bir çekişme ya da taraf olma konusu olarak görmek yerine ortak bir başarı alanı olarak görmesi öncelikli ve önemlidir.** Eğitimde iyi uygulamalara sahip ülkelerin benzer özelliği eğitim politikalarının gündelik siyasetin üstünde görülmesidir. **Yeni öğretim programlarının kamuoyunda ve bu raporda eleştirilen özelliklerinin süreçte daha iyi getirilmesi tüm toplumun ortak sorumluluğudur.**

Kaynaklar

Al Jazeera Türk (2016, 11 Kasım). Öğretmene yeni teşvik modeli. *Al Jazeera Türk*. Ekim 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ogretmene-yeni-tesvik-modeli#comments>

Başbakanlık (2016, 24 Mayıs). Başbakan Sayın Binali Yıldırım tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan 65. Hükümet Programı. Ekim 2017, <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/65.-hukumet-programi/84149#1>

Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi (2017). Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi 2017 taslak öğretim programları ile ilgili görüşleri. Ekim 2017, http://www.fed.boun.edu.tr/form_files/Mufredat_degisikligi_fakulte_gorusleri_2017.pdf

Demirel, Ö. (1992) Türkiye'de Program Geliştirme Uygulamaları. H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 7 Sayfa: 27 -43

Demirel, Ö. (2012). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı (2015). 2015-2018 Bilgi toplumu stratejisi eylem planı. Ekim 2017,

<http://www.bilgitoplumstratejisi.org/tr/doc/8a9481984680deca014bea4232490005>

Kaplan, P. (2017, 25 Ocak). Yeni müfredata tepki: 100 bini aşkın şikayet ve öneri. Ekim 2017, <http://www.pervinkaplan.com/detay/yeni-mufredata-tepki-100-bini-askin-sikayet-ve-oneri/2268>

Kolcu, G. (2017, 18 Temmuz). 2018-2019'da tüm sınıflarda yeni müfredatla eğitim verilecek. *Hürriyet*. Ekim 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/2018-2019da-tum-siniflarda-yeni-mufredatla-egitim-verilecek-40523411>

MEB (2004). Tebliğler Dergisi, Cilt 67, Sayı 2563.

MEB (2017, 13 Ocak). Bakan Yılmaz, güncellenen öğretim programları taslağını tanıttı. Ekim 2017, <http://www.meb.gov.tr/bakan-yilmaz-guncellenen-ogretim-programlari-taslagini-tanitti/haber/12728/tr>

MEB (2017, 19 Ocak). Müsteşar Tekin “yeni müfredat” taslağını NTV'ye değerlendirdi. Ekim 2017, <http://www.meb.gov.tr/mustesar-tekin-yeni-mufredat-taslagini-ntvye-degerlendirdi/haber/12765/tr>

MEB (2017). Öğretim Programlarını İzleme ve Değerlendirme Sistemi. Ekim 2017, <http://mufredat.meb.gov.tr/>

MEB HBÖGM (2014). Türkiye hayat boyu öğrenme strateji belgesi ve eylem planı (2014-2018). Ekim 2017, http://aileegitimi.meb.gov.tr/upload/hbostratejibelgesi_2014_2018.pdf

MEB SGB (2014). Milli eğitim kalite çerçevesi. Ekim 2017, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/17104027_Kalite_cercevesi.pdf

MEB SGB (2015). *Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 stratejik planı*. Ankara: MEB

Mesleki Yeterlilik Kurumu (2015). Türkiye yeterlilikler çerçevesi. Ekim 2017, http://www.tebar.com.tr/personel-bilgilendirme-hizmetleri/dokumanlar/TYC_tebliğ_2.pdf

Milliyet (2017, 18 Ocak). Yeni müfredat eğitimcileri böldü. *Milliyet*. Ekim 2017, <http://www.milliyet.com.tr/yeni-mufredat-egitimcileri-boldu-gundem-2380414/>

Milliyet (2017, 18 Temmuz). Millî Eğitim Bakanı yeni müfredatı açıkladı. Ekim 2017, <http://www.milliyet.com.tr/milli-egitim-bakani-yeni-mufredati-siyaset-2486709/>

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü (2017). 2017 MEB taslak öğretim programlarına ilişkin görüş ve öneriler. Ekim 2017, <https://eds.metu.edu.tr/tr/duyuru/2017-taslak-programlarna-iliskin-odtu-egitim-bilimleri-bolumu-gorusu>

Öğretmen Diyarı (2017, 24 Haziran). Evrim konusu müfredattan neden kaldırıldı, Alpaslan Durmuş açıkladı. Ekim 2017, <http://www.ogretmendiyari.com/egitim-haberleri/evrim-konusu-mufredattan-neden-kaldirildi-alpaslan-durmus-acikladi-h96109.html>

Sözer, E. (2000) Editör: M. Gültekin. Öğretimde Planlama ve Değerlendirme. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

TÜBİTAK. Vizyon 2023. Ekim 2017, <http://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-vizyon-2023>

TÜSİAD (2016). 2023'e doğru Türkiye'de STEM gereksinimi. Mayıs 2017, <http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9735-2023-e-dog-ru-tu-rkiye-de-stem-gereksinimi>

TTKB (2017). Müfredatta yenileme ve değişiklik çabalarımız üzerine... Ankara 18 Temmuz 2017. Eylül 2017, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf

Yüksel, S. (2002) Örtük Program. Eğilim ve Bilim Dergisi, Cilt 27, Sayı 126, Sayfa: 31-37.